

Бабушко Олена Володимирівна

Житомирський державний університет ім. Івана Франка

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ НА ЖИТОМИРЩИНІ:
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Конституцією України передбачено, що культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами¹. Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає, що охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування². На підставі законодавчих актів та практичного досвіду у сфері охорони культурної спадщини, визначено актуальні проблеми державного управління культурною спадщиною в Житомирській області та окреслено можливі шляхи їх розв'язання. Використані загальнонаукові методи дослідження джерелом яких стали матеріали органів охорони культурної спадщини Житомирської обласної державної адміністрації та Житомирської міської ради, матеріали судових позовів та чинні законодавчі акти України. Зроблено загальний аналіз найбільш актуальних проблем у даній сфері та розглянуто можливість їх вирішення. Ключові слова: охорона культурної спадщини, об'єкти культурної спадщини, історично-населені місця Житомирської області, пам'яткоохоронне законодавство, історико-архітектурний опорний план.

Житомирщина – це неповторний край з давньою історією та з численними пам'ятками культурної спадщини. В Житомирській області, станом на 31.12.2024р. загальна кількість пам'яток культурної спадщини складає – 3417, з них: пам'ятки археології – 832, пам'ятки історії – 2240, пам'ятки архітектури та містобудування – 316, пам'ятки монументального мистецтва – 29, щойно виявлені об'єкти культурної спадщини – 1102³.

1 Конституція України ст. 54

2 Закон України «Про охорону культурної спадщини»

3 Звіт «Про нерухомі пам'ятки та об'єкти культурної спадщини (ПКС) за 2024 рік»

Під час проведення аналізу державного управління охорони культурної спадщини в Житомирській області виявлено наступні проблеми :

1. Відсутність в історично-населених місцях Житомирської області спеціально-уповноважених органів охорони культурної спадщини.

До історично-населених місць Житомирської області включено: м. Житомир, м. Бердичів, м. Коростень, м. Коростишів, смт Любар, смт. Миропіль, м. Новоград-Волинський (нині - Звягель), м. Овруч, м. Олевськ, м. Радомишль⁴. Лише в м. Житомирі створено спеціально уповноважений орган охорони культурної спадщини в особі департаменту містобудування та земельних відносин Житомирської міської ради.⁵ В інших історично-населених місцях Житомирської області спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини не створені. Відсутність таких відділів, управлінь чи департаментів порушує вимоги ст.3 Закону України « Про охорону культурної спадщини» та не дає можливості на місцях приймати ефективні та цілеспрямовані рішення по збереженню об'єктів культурної спадщини, що розташовані в межах територіальних громад Житомирської області.

2. Відсутність розроблених та затверджених історико-архітектурних опорних планів, які є засобом збереження історичного середовища, в деяких історично-населених місцях Житомирської області.

Науково-проектна документація з визначенням меж і режимів використання зон охорони пам'яток та історичних ареалів, що затверджена у встановленому законом порядку, є в містах Житомир, Бердичів, Коростень, м. Новоград-Волинський (нині - Звягель). В таких старовинних містечках, як Радомишль, Коростишів, Овруч, а також селищ міського типу Любар і Миропіль відсутні розроблені та затверджені історико-архітектурні опорні плани.⁶ Існує нагальна потреба в розробленні та затвердженні таких планів, які стануть інструментом захисту від незаконної забудови та інструментом збереження традиційного характеру міського середовища, відповідно до вимог чинного законодавства.

3. Відсутність кваліфікованих спеціалістів в громадах з питань охорони культурної спадщини, погане володіння інформацією та фактами в цій галузі.

Фахівці, що працюють на місцях, в більшості не володіють інформацією про наявні Переліки об'єктів культурної спадщини, про кількість таких об'єктів та їх технічний стан. Не володіють інформацією про плани реставрації пам'яток та наявну концепцію їх використання. Процеси виявлення нових об'єктів та розроблення облікової документації на щойно виявлені об'єкти культурної спадщини майже не проводяться. В цільових програмах місцевих громад, не передбачено заходів на розроблення облікової документації на об'єкти культурної спадщини. Потребує проведення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників у сфері охорони культурної спадщини.

4. Неефективність або відсутність публічних процесів в сфері охорони культурної спадщини на місцях.

В територіальних громадах відсутнє ведення спеціалізованих інформаційних ресурсів (каналів, груп, порталів) та комунікацій з окремими групами зацікавлених сторін (експерти, реставратори та інші). Реалізація культурних проєктів та робота з освітніми закладами стимулюватиме залучення молоді до процесів в пам'яткоохоронній сфері. Організація проведення та фінансування форумів, дискусійних зустрічей, семінарів сприятиме популяризації справи охорони культурної спадщини на відповідній території.

5. Неможливість укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини органами виконавчої влади.

Деякі власники пам'яток відмовляються укладати охоронний договір на пам'ятку культурної спадщини, яким визначаються режими використання пам'ятки, види робіт та заходи які необхідно здійснити власнику (користувачу) з метою збереження об'єкту. Житомирською окружною прокуратурою проводиться позовна робота щодо власників (користувачів) об'єктів культурної спадщини щодо зобов'язання укладення охоронного договору на пам'ятку культурної спадщини⁷. Існує необхідність в посиленні позовної роботи задля захисту пам'яток.

6. Потребує застосування органами влади альтернативних підходів до процесів та способів роботи з об'єктами культурної спадщини.

4 Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України»

5 Рішення Житомирської міської ради від 24.02.2016 № 122 "Про утворення Департаменту містобудування та земельних відносин Житомирської міської ради"

6 На Житомирщині через суд місцеву владу зобов'язують охороняти культурно -історичну спадщину <https://suspilne.media/zhytomyr/779649-na-zitomirsinimiscevu-vladu-cerez-sud-zobovazut-ohoronati-kulturno-istoricnu-spadsinu/>

7 У Житомирі прокуратура вимагає укласти охоронний договір на пам'ятку архітектури- Кооперативний технікум <https://suspilne.media/zhytomyr/932517-kooperativnij-koledz-prokuratura-vimagae-uklasti-ohoronnij-dogovor-na-pamatku-arhitekturi-u-zitomiri/>

Застосування місцевими органами влади альтернативних підходів та відкритих дискусійних зустрічей із зацікавленими сторонами щодо збереження та відновлення історичних пам'яток сприятиме пошуку найоптимальніших рішень щодо процесів ремонтних, реставраційних робіт на пам'ятках місцевого значення та в межах зон їх охорони. Позитивним прикладом можна назвати проведення комплексного дослідження скверу та прилеглої до нього території Замкової гори в м. Житомирі. Ця територія є історичним центром м. Житомира, об'єднує в собі історію міста, велику кількість історичних пам'яток, природний ландшафт та людську активність. Проведення дослідження та розробка концепції скверу на Замковій горі було ініційовано Житомирською міською радою в межах німецько-швейцарського проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні II».⁸

7. Перекладання відповідальності за збереження об'єктів культурної спадщини лише на державні органи влади.

Власники (користувачі) пам'яток асоціюють об'єкти культурної спадщини з відповідальністю місцевої влади за їх збереження не знаючи про власну відповідальність, очікуючи, що про реставрацію пам'яток архітектури має дбати лише влада. Існує необхідність в постійному діалозі між власниками (користувачами) таких об'єктів та органами виконавчої влади на місцях стосовно зобов'язання утримувати пам'ятку в належному стані.

8. Недосконалість пам'яткоохоронного законодавства в частині відповідальності за порушення вимог Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Правова практика продемонструвала ряд складнощів, прогалин та колізій, що створюють труднощі при застосуванні норм Закону України «Про охорону культурної спадщини». Слабка відповідальність за порушення вимог закону, наслідком яких є втрата або істотне пошкодження пам'яток історії та культури, недосконалість правового регулювання та невисокі штрафні санкції стають підставою для легковажного ставлення до об'єктів культурної спадщини. Існує необхідність на законодавчому рівні посилити відповідальність за порушення норм пам'яткоохоронного законодавства в частині випадків незаконної забудови історичних ареалів населених місць та в тому числі підвищити розмір штрафів.

9. Недостатність фінансування з місцевого та державного бюджетів на охорону та збереження культурної спадщини. Пошук альтернативних шляхів фінансування.

Держава, у сфері утримання об'єктів історико-культурної спадщини має дуже обмежені фінансові можливості, оскільки обсяг державного фінансування, на утримання та реставрацію історико-культурних пам'яток становить близько 10-15% від необхідної суми. Тому, виникає потреба пошуку та залучені альтернативних джерел фінансування у зазначеній сфері. З метою збереження культурних пам'яток, місцевим громадам необхідно розробити та прийняти довгострокові цільові програми спрямовані на збереження культурної спадщини, в яких чітко визначити обсяги фінансування як з державного так і з місцевого бюджету, а також порядок залучення до фінансування позабюджетних коштів від приватних осіб чи товариств, благодійних фондів.

Висновки. Державне управління охороною культурної спадщини має на меті збереження та примноження національного культурного надбання. Проблеми в цій сфері потребують вирішення як на місцевому рівні так і в законодавчому полі. Врегулювання піднятих проблем дасть можливість розвивати, вдосконалювати та ефективно управляти культурною спадщиною на місцях.

Джерела.

1. Конституція України ст. 54 [https://constitution.in.ua/articles/54/\(режим доступу13.03.2025\)](https://constitution.in.ua/articles/54/(режим%20доступу13.03.2025)).
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (режим доступу13.03.2025);
3. Звіт «Про нерухомі пам'ятки та об'єкти культурної спадщини (ПКС) за 2024 рік», управління культури та туризму ЖОДА, 2024р.
4. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF#Text>(режим доступу13.03.2025).
5. Рішення Житомирської міської ради від 24.02.2016 № 122 "Про утворення Департаменту містобудування та земельних відносин Житомирської міської ради" URL: https://zt-rada.gov.ua/?doc_id=9760(режим доступу13.03.2025).
6. На Житомирщині через суд місцеву владу зобов'язують охороняти культурно -історичну спадщину <https://suspilne.media/zhytomyr/779649-na-zitomirsinimiscevu-vladu-cerez-sud-zobovazut-ohoronati-kulturno-istoricnu-spadshinu/>(режим доступу13.03.2025).
7. У Житомирі прокуратура вимагає укласти охоронний договір на пам'ятку архітектури- Кооперативний технікум <https://suspilne.media/zhytomyr/932517-kooperativnij-koledz-prokuratura-vimagaє-uklasti-ohoronnij-dogovir-na-pamatku-arhitekturi-u-zitomiri/> (режим доступу13.03.2025).
8. В Житомирі презентували фінальну версію архітектурної концепції скверу на Замковій горі <https://zt-rada.gov.ua/?pages=18528> (режим доступу13.03.2025).

8 В Житомирі презентували фінальну версію архітектурної концепції скверу на Замковій горі <https://zt-rada.gov.ua/?pages=18528>